

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ КОРУПЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ ЯК ФАКТОРА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ

У статті зроблено порівняльну характеристику підходів до оцінки корупції в міжнародному бізнесі, можливість практичного використання результатів оцінки міжнародними компаніями під час дослідження зарубіжних ринків й обґрунтуванні форм міжнародної експансії. Розглянуто необхідність багатосторонньої оцінки корупції з використанням як традиційних методів узагальненого характеру оцінки рівня корумпованості країн, так і специфічних, які ґрунтуються на аналізі управлінської практики компаній. Системний підхід до оцінки корупції сприяє забезпеченню багатовекторного впливу на тих, хто створює пропозицію хабарів, а також тих, хто висуває попит на хабарі в міжнародному масштабі.

Ключові слова: корупція, міжнародний бізнес, міжнародна компанія, індекс сприйняття корупції, індекс платників хабарів, антикорупційні заходи, рівні антикорупційної боротьби.

Вступ

Для міжнародного бізнесу компанії корупція має низку негативних наслідків. Серед головних із них: спотворення конкурентного середовища й ускладнення умов ведення бізнесу; переорієнтація фірми зі стану довгострокової ефективності на короткострокову та підвищення ризику зарубіжних інвестицій. Оцінка впливу корупції на ведення бізнесу за кордоном – один із вагомих чинників при оцінці політико-правового середовища країни, яка приймає. Тому міжнародні компанії вимушені вдаватися до всебічної оцінки корупції та форм її прояву з метою розробки адекватної стратегії проникнення і вибору оптимальної форми зарубіжного бізнесу.

За Оксфордським словником, корупція – це несумлінні та обманні дії з боку тих, хто має певну владу, що, як правило, супроводжується хабарництвом [4]. Міжнародний валютний фонд визначає корупцію як зловживання публічною владою задля досягнення особистих вигід [6]. Ці визначення дають змогу проаналізувати поширені підходи до оцінки рівня корупції, і, як наслідок, шляхи боротьби з цим явищем на глобальному рівні та рівні безпосередньо міжнародних компаній.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Найбільш використовуваним у практиці міжнародних компаній є рейтинг корумпованості країн світу провідної антикорупційної міжнародної неурядової організації Transparency International. Він ґрунтується на визначенні Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions

Index, або CPI), що складається за результатами опитувань 17 експертних джерел, наданих 13 організаціями, зокрема Всесвітнім економічним форумом, Світовим Банком, Азіатським банком розвитку, Міжнародним інститутом розвитку менеджменту та ін. [7].

Кожна з країн отримує оцінку від 0 (свідчить про максимальний рівень корупції) до 10 (мінімальна корумпованість держсектора). У рейтингу 2011 р. за цією методикою оцінки корупції найвищу оцінку – 9,5 та 9,4 – отримали постійні рекордсмени Нова Зеландія, Фінляндія і Данія. Найнижчий рейтинг на рівні 1,0 мають Сомалі і Північна Корея. Україна посідає 152 місце з оцінкою 2,3, тоді як в 2010 р. оцінка становила 2,4 й 134-те місце [7]. Саме через цей фактор країна має низький приток іноземного капіталу, що є наслідком оцінки високого рівня ризику бізнесу МНК в Україні. Експерти зазначають, що, як і раніше, зберігається значна різниця між рівнями сприйняття корупції в багатих і бідних країнах. 40 % країн з індексом нижче 3, який вказує на нестримний розмах корупції, Світовий банк зараховує до категорії країн із низьким доходом. До цієї категорії потрапляє й Україна.

Також у практиці міжнародного бізнесу, але не настільки поширено, використовують дослідження «Барометр світової корупції» (Global Corruption Barometer, або GCB). Методика оцінки відрізняється від Індексу сприйняття корупції тим, що передбачає опитування пересічних громадян, а не експертів. Барометр світової корупції оцінює загальний стан корупції в десятках країн по всьому світу як за галузями економіки (що дає змогу міжнародним компаніям планувати

стратегію входження до галузі), так і сферами суспільного життя – реєстрація та дозволи, судова влада, митниця, оподаткування [8]. Саме останній напрям групування результатів дослідження дає МНК змогу прогнозувати проблемні сфери, що перешкоджатимуть веденню бізнесу.

Схожим методом вимірювання корумпованості є дослідження інституту Gallup (дослідницька компанія «The Gallup Organization»). Опитування Геллапа часто згадують у засобах масової інформації як надійне та об'єктивне вимірювання аудиторії громадської думки. В опитуванні беруть участь громадяни понад 100 країн. Вони відповідають на два запитання: «Чи поширена корупція у владі у вашій країні?» та «Чи поширена корупція у бізнесі у вашій країні?» На основі цих запитань вираховують індекс корумпованості, за яким ранжують країни [10, с. 231].

Постановка проблеми

Всі згадані індекси – індекс сприйняття корупції, індекс Gallup та Барометр світової корупції – це суб'єктивні показники, які характеризують сприйняття респондентами стану корупції у своїй чи іншій країні. Прагнучи отримати точні реальні дані щодо рівня корупції у світі, необхідно звертатись до інших показників.

Одним із найпоширеніших джерел статистичних даних щодо корупції є звіти Організації економічної співпраці та розвитку. Вони надають інформацію про кількість зафіксованих корупційних правопорушень, кількість ув'язнених корупціонерів, загальну суму штрафів, сплачених хабарниками, та ін. Міжнародний огляд жертв злочинності (International Crime Victim Survey, ICVS) – програма досліджень зі з'ясування частоти реального зіткнення громадян з корупцією на практиці та звернення в зв'язку з цим до правоохоронних органів, була задіяна для з'ясування дійсних проявів корупції і не відображає її просте сприйняття. Припустімо, в Україні отримати об'єктивні результати за цим підходом проблематично. Правовий нігілізм з боку влади та населення є причиною правопорушення, кримінальних зловживань, які часто навіть не фіксуються правоохоронними органами.

Порівняльний аналіз показників CPI та ICVS свідчить, що місце країн у таблиці CPI не завжди відповідає їх розташуванню в рейтингу ICVS. Так, це стосується Іспанії, США, Японії, які, згідно з дослідженнями ICVS, мають зовсім незначний досвід у корупції, але це не підтверджує CPI, оскільки зазначені країни мають нижчий індекс сприйняття корупції, ніж, приміром, Австралія, Бельгія, Данія, Канада, Фінляндія, які, своєю чергою, за ICVS, мають більший досвід у корупційних угодах [11]. А от в Україні ситуація

буде протилежною через відсутність повної корупційної статистики.

Крім того, всі зазначені показники тяжіють до односторонньої характеристики корупційних процесів, а саме характеристики «попиту» на корупцію з боку урядових інституцій, судової системи, окремих посадових осіб у певній національній країні. Метою ж досліджень цього фактору міжнародними компаніями є формування об'єктивних уявлень про умови ведення бізнесу в конкретній країні та умови взаємодії як з її резидентами, так і з нерезидентами, тобто конкуруючими МНК. На додаток до цього аргумента варто зазначити ще один, не менш значущий, результат більш всеосяжного підходу до оцінки корупції – це розробка додаткових заходів боротьби з корупцією, які впливатимуть із такої оцінки.

Отже, метою подальшого розвитку ідеї багатосторонньої оцінки корупції в міжнародному бізнесі є об'єктивне відображення стану залученості як країн, які приймають, так і компаній провідних країн-експортерів до корупційних процесів, і на цій основі – обґрунтування антикорупційних заходів, що матимуть багатовекторний вплив як на тих, хто створює пропозицію хабарів, так і тих, хто висуває попит на хабарі в масштабі міжнародного бізнесу.

Основні результати

Найбільшою мірою означеній меті оцінки корупції за своїм змістом і характером розрахунків відповідає Індекс платників хабарів (Bribe Payers Index) [2]. Актуальність індексу визначається методом його розрахунку: опитують близько 3 тис. бізнесменів із 28 країн світу щодо того, наскільки, на їхній погляд, здатні до корупції фірми з інших країн, з якими вони співпрацюють. У дослідженні беруть участь найвпливовіші з огляду на міжнародну торгівлю країни. На основі цього індексу країни ранжують за здатністю до корупційних методів ведення бізнесу у міжнародній діяльності. Це дослідження є регулярним, що дає можливість відстежувати розвиток стану корупції у світі.

За даними останнього звіту Transparency International Bribe Payers Index 2011, країни, що найменше вдаються до корупційних методів у міжнародному бізнесі, – це Голландія, Швейцарія, Бельгія, Німеччина, Японія. Найгірші показники мають Росія та Китай [2].

Індекс платників хабарів (BPI) доповнює Індекс сприйняття корупції (CPI). Обидва дають повну картину корупційних відносин, в які залучені дві сторони – хабарник і хабарадавець. Завдання BPI – відобразити ринкову пропозицію, що існує в рамках міжнародного хабарни-

цтва, шляхом класифікації 28 провідних країн-експортерів відповідно до ступеня, в якому її національні компанії платять хабарі для ведення бізнесу за кордоном. ВРІ-2011 викриває високий рівень готовності давати хабарі компаній з Росії, Китаю, Мексики, Індонезії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Аргентини. Представники з Італії, Гонконгу, Бразилії, Південної Кореї, Іспанії та Франції також за результатами оцінки мають корупційний досвід, хоча їхній рейтинг є порівняно невисоким. Проте, слід зазначити, що більшість із цих держав підписали Конвенцію ОЕСР із боротьби з хабародавством іноземним державним посадовим особам при здійсненні міжнародних ділових операцій і, відповідно, є її порушниками.

Цікаво, що тоді як деякі країни, згідно з СРІ, майже некорупційні, дані ВРІ це не підтверджують. Така невідповідність спостерігається, наприклад, щодо Сінгапуру і Тайваню, тобто розвинених країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Згадані дослідження рівня корупції в глобальному аспекті надають характеристику схильності країн та компаній відповідного національного походження до корупції. Проте є безліч прикладів міжнародних компаній, що походять із країн з порівняно високим рейтингом, які на практиці впроваджують корупційні схеми ведення міжнародного бізнесу. В 2011 р. Міністерство юстиції США оголосило про завершення слідчих дій щодо німецького автомобілебудівного концерну Daimler AG. Його дочірні компанії на території США Mercedes-Benz Rus і Export and Trade Finance GmbH визнали себе винними в порушенні антикорупційного законодавства США [1]. Наразі триває слідство, розпочате прокуратурою східнонімецької землі Саксонія в 2010 р., у справі американського виробника комп'ютерної техніки Hewlett-Packard.

У контексті таких фактів, які, до речі, не виняток, до напрямів дослідження корупції обов'язково потрібно вводити ті види діяльності (йдеться насамперед про діяльність у сфері менеджменту), що є об'єктивними маркерами корупційної або антикорупційної політики компанії. У зв'язку з цим доречним буде розгляд у системі показників оцінки рівня корупції в міжнародному бізнесі одного з альтернативних методів дослідження (в рамках практики вимірювання пропозиції корупції) – дослідження прозорості у звітності з боротьби з корупцією TRAC (Transparency reporting on anti-corruption) [9], які надають оцінку рівня дійсної готовності реалізації антикорупційних практик міжнародними компаніями. Що ж до бізнес-структур, то початковий крок у боротьбі з корупцією – це повна її неприйнятність, введення детальних по-

літик і організаційних структур протидії корупції. Останніми роками компанії почали більш серйозно ставитися до необхідності управління ризиками у хабарництві та корупції, оскільки вони призводить до великих втрат як для суспільства, так і для самої компанії. Це є характерним і для українських компаній, які впроваджують концепцію соціальної відповідальності бізнесу. Мета дослідження – оцінка ступеня, в якому компанії можуть звітувати про свої системи управління, політики проти боротьби з корупцією у усіх її формах.

У дослідженні було проаналізовано майже 500 компанії з 32 країн із рейтингу the Forbes' Global, причому компанії обрано з різних галузей. Відповідно одержаних до результатів не всі компанії, які проголошують у своїх стратегіях і звітах високий рівень боротьби із корупцією, мають відповідні організаційні системи, які можуть забезпечити виконання цих постулатів.

Методологію дослідження можна зобразити таким чином (рис. 1) [9]. Під час дослідження інформація щодо компанії сортувалася по групах: стратегії, політики й управлінська система.

Результати дослідження понад формі рейтингів компаній (табл. 1), секторів виробництва, а також країн за мірою корумпованості.

Таблиця 1. Рейтинги 500 компаній зі списку the Forbes' Global за дослідженням корупції TRAC

Рейтинг	Кількість компаній	Рейтинг країн
*****	7	–
****	62	–
***	169	Канада, США, Швейцарія, Нідерланди, Велика Британія
**	97	Іспанія, Італія, Німеччина, Швеція, Франція, Південна Корея, Гонконг
*	151	Японія, Бельгія, Китай, Тайвань, Росія

Середньостатистична компанія набрала тільки 17 балів із можливих 50, що відповідає двом зіркам з можливих п'яти. Жодна з країн не одержала 5 та 4 зірок.

Дослідження ілюструє, що компанії, які часто у своїх стратегіях і політиках затверджують антикорупційні заходи, не можуть втілити їх у життя через брак відповідних структурних елементів. Іншими словами, це характеризує незадовільні управлінські системи або проголошення боротьби з корупцією без відповідної роботи в цьому напрямі. Сюди ж належать випадки, коли компанія декларує свою антикорупційну орієнтацію, а насправді впроваджує іншу політику та системні дії в менеджменті, наприклад, згадувані вже Daimler AG та Hewlett-Packard.

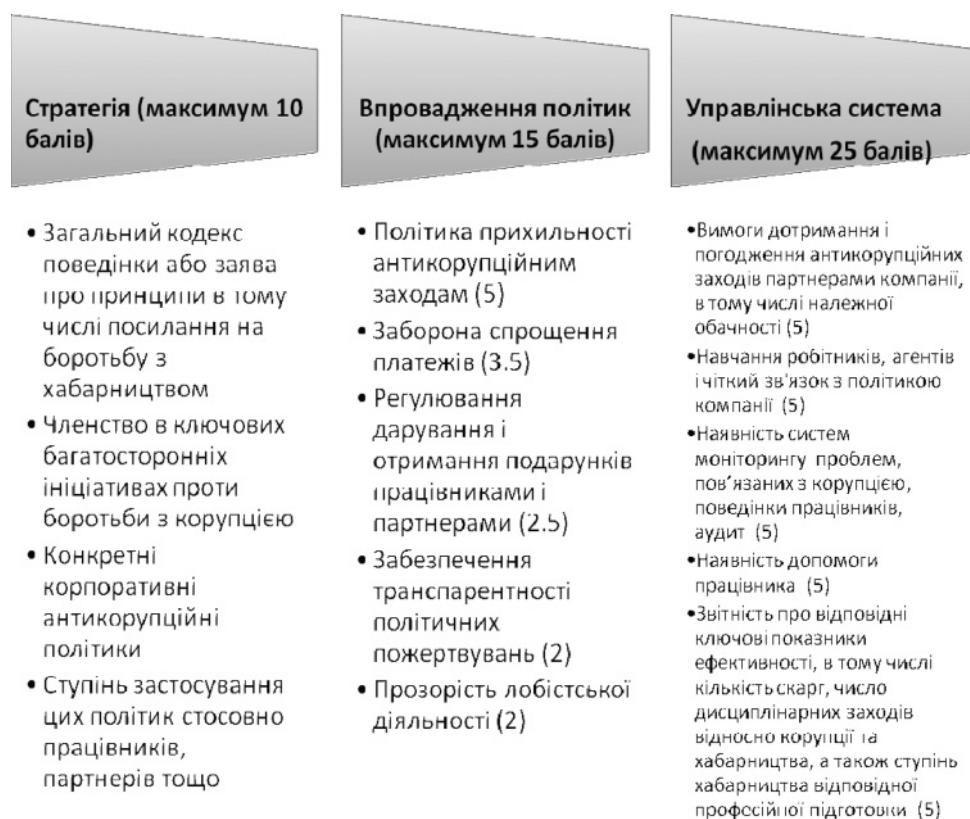

Рис. 1. Сутнісна характеристика дослідження TRAC (Transparency reporting on anti-corruption)

Висновок

Проведені дослідження методів оцінки корупції вказують на їхню різноспрямованість, проте дають змогу зробити висновок про необхідність такої самої різноспрямованості в боротьбі з корупцією. Організація цієї боротьби має відбуватися на наднаціональному, міжнародному, національному рівнях, на рівні міжнародних компаній та рівні галузевих, міжгалузевих ініціатив суб'єктів міжнародного бізнесу, із залученням до антикорупційного руху дослідницьких центрів, асоціацій підприємців та інших недержавних організацій.

Наднаціональний та міжнародний рівень співпраці у боротьбі з корупцією має насамперед цілі економіко-правового характеру. Перша з них – сприяння міжнародним інвестиціям, які пов'язані з діяльністю міжнародних компаній, створення для них уніфікованих умов бізнесу. Національний рівень охоплює досвід окремих держав в антикорупційній боротьбі різного масштабу. Зразковим прикладом є ухвалений у 1978 році у США Акт протидії іноземній корупції, який визначив хабародавство американськими компаніями за кордоном злочином у США. Але цей акт набув колосального розголосу, адже він передбачає відповідальність і тих іноземних компаній, які розмістили свої активи на американських IPO. В Ізраїлі, наприклад, впроваджено систему дублювання моніторингу

за можливими корупційними діями [3, р. 217–220]. Його здійснюється урядові організації і спеціальні підрозділи поліції, відомство Державного контролера, яке є незалежним від міністерств і державних відомств, та громадські організації на кшталт Відомства за чистоту уряду. Особливо важливою є незалежність цих організацій від керівництва міністерств і відомств, чий чиновники можуть бути залучені до корупції. Подібний досвід варто впроваджувати й в Україні.

Рівень міжнародних компаній охоплює велику сукупність методів та інструментів боротьби з корупцією в бізнесі, проте часто вони корелюють із дієвістю національних механізмів подолання корупції. Йдеться насамперед про встановлення й дотримання корпоративної етики як важливого методу боротьби з корупцією. Дані дослідження Transparency International 2011 засвідчили тісний зв'язок між рівнем корумпованості країни та розвитком корпоративної етики у межах цієї країни [7]. Країни, в яких поширений етичний спосіб побудови відносин між бізнесом та владою, між фірмами, менше схильні до хабарництва. Хоча доцільність розробки корпоративної етики та слідування їй часто ставлять під сумнів ті представники бізнесу, що, як правило, орієнтовані на отримання прибутку. Цю суперечність представлено звіт Bribes Payers Index 2011, автори якого запевняють, що етичне веден-

ня бізнесу є вигідним для його представників, спираючись при цьому на Європейське дослідження бізнесу, проведене компанією Ernst and Young. За результатами цього дослідження, дві третини респондентів погодились, що гарна репутація фірми щодо етичності її поведінки трансформується в комерційну вигоду [7].

Саме на рівні МНК потрібно вирішувати таку нагальну проблему, яка не оминає й українську економіку, як залучення посередників до їх бізнесу. Як йдеться у звіті, підготовленому робочою групою ОЕСР з питань хабарництва у міжнародному бізнесі щодо ролі посередників у міжнародному бізнесі, саме посередники часто є задіяними у корупційну діяльність [11]. Причому відбувається це за двома сценаріями: або посередник вчиняє корупційні злочини без відома компанії, яка його найняла, або ж сама ця компанія (або окремі її представники) є ініціатором корупційних вчинків, однак, щоб максимально відгородити себе від можливих прямих наслідків, чинить це за допомогою посередника. Тому ми пропонуємо реалізувати такі управлінські інструменти запобігання корупційних дій з боку посередників компанії:

- прописування принципів роботи із посередниками в корпоративних кодексах етики та суворе дотримання цих принципів;
- додатковий контроль за прийняттям рішення щодо необхідності наймання посередника (так, у деяких компаніях це рішення приймає винятково вище керівництво);
- детальний аналіз кандидатур та розробка чітких умов співпраці з посередниками; моніторинг роботи посередника під час виконання контракту.

Компаніям, що виходять на зарубіжні ринки без участі посередників, шляхом відкриття своїх представництв, філій, виробничих підрозділів серед стратегічних способів самостійного захисту можна запропонувати такі методи превентивного характеру:

- юридичне опрацювання складних або спірних моментів і вибір безкорупційних схем проникнення на ринок. Приклад – міжнародна компанія шведського походження ІКЕА, яка зрозуміла неможливість безкорупційного входження до Київського регіону українського ринку меблів, і через це ухвалила рішення про придбання земельних ділянок в Дніпропетровську та Одеській області, як менш прибутковий варіант, але такий, що відповідає стратегічним намірам компанії;
- психологічна підготовка до спілкування з чиновником, а також попередні консультації зі знайомими представниками влади, підготовка прикладів позитивного вирішення питання в аналогічній ситуації;
- у разі виникнення конфліктної ситуації розробка альтернативних некорупційних варіантів вирішення проблеми, бажано соціального характеру, і їх подання в письмовій формі; підготовка проекту листа-узгодження за змістом проблеми, який «пропонує» чиновнику тільки поставити свій підпис.

Усі розглянуті рівні боротьби з корупцією однаково потужно сприяють зміні сформованій думці про неможливість протистояння корупційним порушенням, формуванню практичних та психологічних навичок у цій сфері, а також обміну досвідом із питань економічної безпеки компанії.

Список літератури

1. Абаринов В. Взятчики без границ [Електронний ресурс] // Совершенно СЕКРЕТНО. – 2010. – № 6. – Режим доступу: <http://www.sovsekretno.ru/magazines/collection/rassledovanie/6/>. – Назва з екрана.
2. Bribe Payers Index 2011 [Електронний ресурс]: (A Report on Corporate Practices) // Transparency International – 2012. – Режим доступу: <http://www.transparency.org>. – Назва з екрана.
3. Warren M. E. Democracy and Deceit: Regulating Appearances of Corruption [Електронний ресурс] // American Journal of Political Science – 2006. – Vol. 50, No. 1. – P. 160–174. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/3694263>. – Назва з екрана.
4. Оксфордський словник он-лайн [Електронний ресурс]: Oxford University Press – 2012. – Режим доступу до словника: <http://oxforddictionaries.com>. – Назва з екрана.
5. Партнерство против коррупции – принципы противодействия взятничеству [Електронний ресурс] // Всемирный экономический форум – 2005. – Режим доступу: <http://www.cipe-eurasia.org/articles/PACIPinciples.pdf>. – Назва з екрана.
6. Tanzi V. Corruption around the world. Causes, consequences, scope and cures [Електронний ресурс]: International Monetary Fund staff papers – 1998. – No. 4. – P. 558–594. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/Pubs/FT/staffp/1998/12-98/tanzi.htm>. – Назва з екрана.
7. Transparency reporting on anti-corruption [Електронний ресурс]: (A Report on Corporate Practices) // Transparency International – 2011. – P. 5. – Режим доступу: <http://www.transparency.org>. – Назва з екрана.
8. Transparency reporting on anti-corruption: [Електронний ресурс]: (2010 Global Corruption Barometer report) // Transparency International – 2011. – P. 3. – Режим доступу: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/gcb/2010/in_detail. – Назва з екрана.
9. Transparency reporting on anti-corruption [Електронний ресурс]: (A Report on Corporate Practices) // Transparency International – 2009. – P. 7–10. – Режим доступу: <http://www.transparency.org>. – Назва з екрана.
10. Treisman D. What have we learned about the causes of corruption from ten years of cross-national empirical research [Електронний ресурс] // Annual Review of Political Science – 2007. – vol. 10. – P. 211–244. – Режим доступу: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.polisci.10.081205.095418>. – Назва з екрана.
11. Typologies on the role of intermediaries in international business transactions [Електронний ресурс]: (Working Group on Bribery in International Business Transaction, OECD) // OECD – 2009. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/dataoecd/40/17/43879503.pdf>. – Назва з екрана.

N. Romanchenko

SYSTEM APPROACH TO EVALUATION OF CORRUPTION IN INTERNATIONAL BUSINESS AS A FACTOR OF ECONOMIC RISK

The article is a comparative characteristic approaches to koruptsiyiyi in international business, the possibility of practical use of evaluation findings by international companies in the study of foreign markets and justification forms of international expansion. Consider the need for a multilateral assessment of corruption using both traditional methods of generalizing character assessment of korumpovnosti countries and specific, based on analysis of management practices of companies. A systematic approach to assessing corruption enhanced Multivector impact on those who create offer bribes and those who makes the demand for bribes internationally.

Keywords: corruption, international business, international company, the index of corruption perception index of payers of bribes, corruption measures, levels of anti-corruption struggle.

Матеріал надійшов 04.04.2012

УДК 336.7

Семко Р. Б.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ФОНДОВОГО РИНКУ ТА РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

Фондовий ринок досить часто розглядають як рушійний елемент економіки країни, який може позитивно чи негативно впливати на реальні процеси. Аналіз взаємозв'язку цих двох категорій дає змогу краще зрозуміти природу розвитку економічної системи та оптимізувати економічну політику країни (монетарну та фіскальну) щодо реакції на зміни на ринках активів. У статті розглянуто та структуровано основні підходи щодо моделювання фондового ринку в економіці, а також проаналізовано головні досягнення та виклики в цій галузі досліджень.

Ключові слова: динамічна стохастична модель загальної рівноваги, фондовий ринок, векторна авторегресійна модель, монетарна політика.

Вступ

Багато дослідників розглядають фондовий ринок як важливий елемент економічної системи, який впливає на більшість реальних показників та процесів економіки. Цей аргумент наочно можна підтвердити на прикладі руйнівних наслідків Великої Рецесії 2007–2010 років. Колапс ринку нерухомості, зумовлений значною мірою відхиленнями фондової вартості активів від їхньої справедливої оцінки та наявністю складних похідних цінних паперів, в основі яких часто лежали гіпотетичні активи, спричинив Велику Рецесію загальносвітового масштабу.

Складність сучасних економічних процесів вимагає від економічної науки адаптувати наявні моделі, що описують поведінку господарської системи з врахуванням нових реалій. Багатогранність суспільної діяльності спричинила появу різних макроекономічних моделей. Особливу увагу приділяється тим системам, які спираються на останні досягнення економіко-математичного апарату і дають можливість значно наблизити абстрактний опис до реальності.

Щоб вибрати найбільш релевантну та адекватну модель для дослідження економіки країни, необхідно визначити наявні альтернативи: класифікувати їх та представити позитивні та негативні сторони.